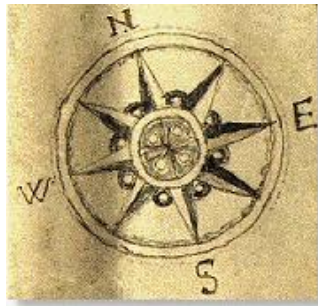

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KAR
NYELVTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA
ALKALMAZOTT NYELVÉSZETI DOKTORI PROGRAM

A térképi nyelv vizuális kommunikációs szerepe és eszköztára

PhD-ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

Készítette: Tokaji Ildikó

Témavezető: Horányi Özséb

PÉCS 2009

Az első magyar szerző által készült térkép: Lázár deák térképe (1528)

A térképet Hamvas Béla (1988) a civilizáció legnagyobb alkotásai közé sorolja, mert ahogy írja, a térkép jelrendszere segítségével geometrizálni tudta a helyet.

1. Az értekezés célja, témája

Értekezésemben interdiszciplináris témát dolgoztam fel, ötvözve a nyelvészetet, a térképészetet és a vizuális kommunikációs kutatásokat. Munkám során elsődleges célnak tekintetem az említett tudományok elmélete és szakirodalma alapján a térkép nyelvének meghatározását. Másodsorban annak értelmezésével is foglalkoztam, hogy milyen módon, milyen térképi kifejező eszközökön keresztül közvetíti a térkép az információt, és ebben mekkora szerepet játszik a térképi kép és a szöveg.

Közhelynek tekinthető az a vélekedés, hogy a térkép, ezzel együtt a térképolvasás a földrajzi térben való tájékozódás elengedhetetlen és legfontosabb eszköze. Azonban, amint azt a térképészeti kutatások súlypontjának a tematikus térképészet felé való eltolódása is bizonyítja, a térkép ma már nem csupán a valóságról alkotott képnek tekinthető, hiszen ábrázolása alapján lényegében mesterségesen alkotott absztrakció, amely a lehetőségeket felhasználva a teljesség igényére törekszik. A tematikus térképészet arra szolgál ugyanis, hogy különféle diszciplínák számára a tudományos elméleteken alapuló fikciókat láthatóvá tegye, valamint valóságot konstruálva ismereteket alkosson.

Ennek tükrében a térkép ma úgy is definiálható, mint topográfiai felméréseken, illetve megfigyeléseken és tudományos kutatási eredményeken alapuló grafikus ábrázolás.

2. Alkalmazott módszerek

Mivel értekezésem témája tudományközi jellegű, elkészítése folyamán nyelvészeti, illetve kommunikációtudományi szempontokat vettem figyelembe ahhoz, hogy meghatározzam a *térkép nyelvét*, valamint annak *vizuális kommunikációs szerepét* és *eszközeit*. A térkép nyelvének definiálása, vizsgálata érdekében általánosan elfogadott módszertani

alapelveket alkalmaztam, azaz a szakirodalom alapos feldolgozásán alapuló *összehasonlító elemzést* végeztem a verbális és a térképi nyelv között. Ebben alapvetően a Ferdinand de Saussure (1997) és Charles Morris (2005) által meghatározott nyelvészeti teóriákra hagyatkoztam. A módszert valójában a téma határozta meg, mivel fő célom az elméleti kartográfiára épülő, gyakorlatban is alkalmazható térképészeti, illetve nyelvészeti kérdések felvetése és azok megválaszolása volt.

A térképi nyelv használatának megfogalmazásakor az általános értelemben vett nyelvhasználatból indultam ki. Egyrészt azt vettem alapul, hogy miként fejezik ki az egyes nyelvek és nyelvhasználók a térről és annak formáiról (a térhez kötött információkról) alkotott gondolataikat verbális kifejező eszközök segítségével, másrészt azt elemeztem, hogy mi módon támaszkodik ez a nyelvhasználat a világunkról alkotott ismeretekre. Ezért részletesen tanulmányozva a témát sikerült átfogó képet kapnom arról a folyamatról, hogy miképpen kerül kapcsolatba a térképi kommunikáció a mentális világgal, a látással, a térképolvasással és a térképjelek szemiotikájával.

Célomnak tekintetem a nyelvészet elméleteire támaszkodva felvázolni a térképi kódolás, illetve a generalizálás nyelvészeti szempontokat is szem előtt tartó végrehajtását. Ezért hangsúlyozottan a térképi ábrázolás nézőpontjából vizsgáltam meg a vizuális információközvetítés folyamatát. Munkám során természetesen nem hagyhattam figyelmen kívül a térképi ábrázolási eljárások történeti fejlődése közötti összefüggések bemutatását, a térképi nyelvi jelrendszer információközlésben betöltött szerepének meghatározását, a térképolvasás helyzetének felvázolását és különböző módszereinek összehasonlítását, valamint a névrajz funkciójának ismertetését.

A *Bevezetésben* pontosan megfogalmaztam az értekezés célkitűzéseit és azokat a kérdéseket, amelyekre a választ keresem. Jelen értekezés legfőbb célja az interdiszciplinaritás jegyében annak bemutatása, hogy miként ötvözhető a nyelvészet a térképészettel és a kommunikáció elméletével.

Értekezésem azon a hipotézisen alapszik, hogy a térkép vizuális nyelve, illetve nyelvi eszközei a névrajzzal együtt a

generalizálás eljárását alkalmazva adekvát módon hozzák létre azt a térmodellt, amely téri illetve térhez kötött információkat közvetít.

A hipotézissel összhangban a következő kérdésekre kívántam megfogalmazni a választ:

A térkép kidolgozott jelrendszere önálló nyelvnek tekinthető, amelyre alkalmazhatók a nyelvészeti elméletek.

A térképolvasás tanításának módszereit összefoglalva és összehasonlítva a verbális olvasással, a nyelvészetre támaszkodó megoldásokat, illetve fejlesztési lehetőségeiket találok az oktatás számára.

2. Az értekezés felépítése

Dolgozatomban a *térképet* mint kiemelten fontos vizuális kommunikációs eszközt mutattam be. Elsődleges feladatomban tekintettem, hogy megismertessem az olvasót a térképi vizuális kommunikáció alapjaival, a vizuális információfeldolgozás folyamatával, a térképi nyelv szemantikai és szintaktikai felépítésével, valamint a térképolvasási készséghez szükséges ismeretekkel.

Dolgozatom *hat fejezetből* áll, azonban a tudományos alapokat tekintve *négy nagy részre osztható*: a térképészeti, a nyelvészeti, a térképi kommunikációt, valamint a névrajzi kérdéseket elemző részre.

3. Az értekezés rövid tartalmi összefoglalása

A dolgozat **Bevezetés** című fejezetében a célok és hipotézisek megfogalmazása után rávilágítottam a térkép vizuális kommunikációs szerepére, valamint a kartográfiai kommunikáció kutatásának helyzetére, amelynek hivatalos kezdete 1968-ra datálható, amikor a kartográfiát a Nemzetközi Térképészeti Társulás Delhiben rendezett konferenciáján *kommunikációs tudományággá* nyilvánították.

Magyarországon Klinghammer István és Török Zsolt Saussure, Bertin, valamint Ratajski tézisein keresztül tanulmányozza a térképi ábrázolás nyelvészeti, szemiotikai és modelleméleti kérdéseit. Auszriában Erik Arnberger és Ingrid Kretschmer ötvözi a humán tudományok és a geográfia térképészeti tárgyú

kutatásait. Németországban Hake, Grünreich és Meng foglalkozik a térkép-szemiotika, valamint a térképi kommunikációs folyamatok vizsgálatával. Orosz nyelvterületen már 1968-tól jelennek meg térképi nyelvi és térképi kommunikáció optimalizálásával foglalkozó művek.

Az **első fejezetben** felvázoltam a térkép kialakulásának okait. A térképészet történetének legfontosabb állomásait illetve fejlődésmenetét az időszámításunk előtti időktől kezdve a kéziratos térképektől, a digitális térképekig ismertettem. Ennek során kiemeltem a fontosabb lépcsőfokokat, a nagy földrajzi felfedezések idején hajózási céllal készült (Portolán) térképeket, valamint a nagy területet felölelő topográfiai felmérések alapján készült térképeket.

A magyar vonatkozású térképészet összefoglalása előtt felidéztem, hogy hazánk területéről először a Római Birodalomban készítettek térképet. A magyar térképalkotások közül kiemeltem a *Lázár deák* által 1514-ben készített, Magyarországot ábrázoló térképet. Megemlítettem továbbá, hogy a későbbi fontosabb térképészeti munkák Mikoviny Sámuel nevéhez, valamint Mária Terézia és II. József rendeleteihez köthetők.

A **második fejezetben** összefoglaltam a dolgozat szempontjából fontosnak tartott *térképészeti alapfogalmakat*, a terminológiai meghatározásokat. Az *Új* (vagy elméleti) *kartográfia* meghatározása szerint *a térkép a valóságról alkotott és térhez kötött információk szerkezeti modellje* (Klinghammer 2005), ugyanakkor a kutatók a *rendszerbe foglalt digitális információgyűjtés* fogalmat is alkalmazzák (Klinghammer 1991). Zentai (2005) *konstruált valóságnak* nevezi a térképet. A számítástechnika megjelenése következtében a térképészet a matematikához hasonlóan, elvonatkoztatott formában fejlődik (Arnberger 1966). Ma a térkép a digitális tárgymodellből és a hozzá tartozó analóg megjelenítési modellből áll.

A **harmadik fejezetben** a *térkép kommunikátumként* történő elemzését a térképi nyelv és annak kódolása, illetve jelentéstana oldaláról közelítettem meg. Ezt a fejezetet tartom értekezésem nyelvészetileg legjobban fókuszált részének,

hiszen ennek során több fontos megállapításra, illetve következtetésre jutottam.

A kommunikációs szempontból történő elemzéshez meghatározó, irányt adó kiindulási pontnak tartottam Buda (1994:67) azon megállapítását, miszerint kommunikációnak tekinthetők az olyan tárgyak is, amelyek valamilyen lényeges információt hordoznak.

A térképi nyelv elemzésénél Saussure (1967) gondolatai alkották a fogalmi keretet. Ennek alapján a *térképi nyelv jelrendszere* társadalmilag elfogadott regiszter, Horányi (2005) megfogalmazása nyomán pedig *kulturális regiszter*.

A nyelvi jel Saussure szerint két fő összetevőből áll: magából a pszichikai fogalomból és az annak megfelelő fizikai hangképből. A térképi információra adaptálva ez a téri kifejezések és a térképjelek rendszerét jelenti.

Az értekezésnek ugyanebben a fejezetében párhuzamba állítottam a generalizálás (illetve kódolási eljárás) elveit, valamint a térképi ábrázolás jelrendszerére is érvényesnek tekinthető Saussure-i elgondolást, mely szerint a nyelv minimális jelek lehetséges struktúráinak rendszere. Ennek alapján a térkép is a lehető legkevesebb kódot alkalmazva törekszik minőségi és mennyiségi értelemben a lehető legpontosabb ábrázolásra.

A shannoni (1986) tételt, mely szerint egy meghatározott kódábécé esetén egy és csakis egy olyan ábrázolási mód van, amely az adott mennyiségű információt a lehető legkevesebb jellel fejezi ki, a térképi kódolásra vonatkozóan szintén igaznak tekintettem. Ennek alapján a térképi nyelv kódolása a *generalizálásnak nevezett átalakítással* történik az időbeli tárolhatóság, a címzett adottságai, az üzenet különlegessége, valamint a „szállíthatóság” és legfőképp a *bemutathatóság* érdekében.

A térképjeleket besoroltam a Morris (2005) által elkülönített *ikon, index és szimbólum típusú jelek kategóriájába*. Megállapítottam, hogy a térképjelek nagyobb hányada megegyezésen alapuló *szimbólum* típusú jelnek tekinthető. Ennek alátámasztásául említettem meg, hogy Voigt (1977:165)

az *elemi kommunikációs szemiózist* a térképjelek és a tér közötti jelviszonnyal magyarázza.

A térképi nyelv jeleinek használatával kapcsolatban azt a következtetést vontam le, hogy azok megfelelnek a kommunikatív funkcióknak oly módon, hogy az újonnan megszerzendő ismeretek *kifejezése* tekintetében *kognitív funkcióval* bírnak, azonban az információ *tárolása és átadása* tekintetében természetük inkább az összetevőket ötvöző, pragmatikai jellegű.

Ezt bizonyítja a térkép nyelvi elemeinek gazdagsága is, mert a térképjelek alakjuk, irányuk, megjelenésük (színezésük), felépítésük szerint is csoportosíthatók. A jelet grafikai jelentése alapján szemlélve a térkép lexikájáról beszélhetünk. A térképészeti információhordozó szerepét betöltve megjelenik a jelek szintaktikai funkciója, a térképolvasás folyamatában pedig a pragmatikai összefüggések kerülnek előtérbe. A térképi nyelv szintaktikai szintjének leírásakor alá- és fölérendelt szerepű jelek határozhatók meg.

A térképi jelek nem közvetlenül, hanem különböző szintű kódoláson keresztül képviselik a tartalmat, kisebb részben verbális, nagyobb részben vizuális kódokat alkalmazunk.

Így érthető, hogy a térképolvasást elősegítő feltételek között a legnagyobb szereppel a vizuális feltételek teljesítése bír. Ezek között a legfontosabb, hogy bármilyen felismerhető kódnak, illetve térképi szimbólumnak olyannak kell lennie, hogy méretével és formájával alkalmas legyen expresszállásra, kifejezésre.

A térképszerkesztés során *a térképi nyelv szótárának tekinthető egyezményes jelek gyűjteménye* biztosítja, hogy az azonos csoportba tartozó térképek külső megjelenése és tartalma „egyező” legyen. Ezáltal érhető el, hogy a jelek méretük, színük és alakjuk közvetítésével adekvát mennyiségi és minőségi információt nyújtsanak a térképolvasó számára.

A térképi kommunikáció egyre nagyobb arányban a tematikus térképekre tevődik át, hiszen a tematikus térképek viszonyítási alapot nyújtanak a valós és a fiktív terek összehasonlításához, a tudomány és a gyakorlat eredményeinek láthatóvá tételéhez.

A **negyedik fejezetben** a térkép képiségeivel, valamint a vizuális információfeldolgozás folyamatával foglalkoztam.

A képek közvetítette információátadás vizsgálatának aktualitását két tényező indokolja. Az egyik, hogy a mai generáció ismereteinek nagyobb hányadát vizuális eszközök alkalmazásával szerzi, a másik pedig a tematikus térképek megnövekedett szerepe a térképi kommunikációban. Ha összehasonlítjuk a szöveget és a képet, világossá válik, hogy a szöveg könnyebben értelmezhető, ugyanakkor a kép szemantikai tartalmát és szimbolikus jelentéseit tekintve sűrűbb, ezáltal teljesebb információközvetítésre képes (Horányi, 2001). Mivel a térképek a konstruált valóság tükrözésére törekednek, ez képi jellegüknél fogva jobban, teljesebben sikerül, mint az írásbeli tükrözés. A térképi kép alapfeladata komplex. A virtuális elemek reprezentálása, a nem térbeli összefüggésekre utalás, valamint azok láttatása jelenti ezt a komplexitást.

A látást, továbbá a logikus észlelést is tanulnunk kell. A látvány észlelésének folyamatát egy belső kép alkotása és annak értékelése, illetve a sémák ismerete, elraktározása segíti elő. Allen Paivio (1971) kanadai pszichológus kettős kódolási elmélete szerint tudásunk kettős, rendelkezik egy nyelvi, absztrakt és egy képi tudással, s erre épülve alakult ki a térképi ábrázolás is.

A térképolvasásban meghatározó jelentőséggel bír az alakzat felismerő képességünk is. Az, hogy milyen jeleket kell alkalmazni annak érdekében, hogy a térképolvasó optimális információhoz jusson, a Gestalt módszereivel vizsgálható. Ebben meghatározó szereppel rendelkezik, hogy milyen módon vagyunk képesek a látvány érzékelésére és értelmezésére, továbbá a világképünket tükrözi a nézőpontunk, amelyből a világot szemléljük. Nem elhanyagolható az a tény sem, hogy a térkép kétdimenziós képét a kognitív képességeinkkel, a térforma-sémákon alapulva interpretáljuk háromdimenziósként.

Az **ötödik fejezetben** Morris (1975) elméletein keresztül a *térképhasználattal mint különleges kommunikációs folyamattal*, továbbá a térképolvasás oktatásának egyes kérdéseivel foglalkoztam.

A térkép vizuális nyelvének legfontosabb jellemzője, hogy olyan információk közlésére alkalmas, amelyekre verbálisan csak igen bonyolult módon és kevésbé hatékonyan lennénk képesek. Ezt támasztja alá az a meghatározás, mely szerint a térkép elsősorban a térbeli vonatkozások mértékhez kötött és rendezett modelljének tekinthető (Zentai 1994).

Ahhoz, hogy a *térképi nyelv* kielégítse az adekvát szimbolikus reprezentáció feltételeit, megfelelő sémákon kell alapulnia. A sémákat az alkotó, perceptív látás során elemezzük, a látványt értelmezzük, majd kiemeljük a lényegét.

A térkép által közölt új információk felfogása egyszerűbb, ha azok olyan formában jelennek meg, hogy ráépíthetők legyenek a kognitív térképünkre, amely valójában belső mentális, képi vagy gondolati nyelven megfogalmazódó, *orientációt lehetővé tevő séma* (Buda 1994:85).

A tér formáinak reprezentációjára érvényesnek tekintem Chomsky (1999) elméletét, mely szerint a megismerést az érzékelés indítja el. A térképjel által hordozott információ érzékelését feltételezésem szerint a szemantikai kód váltja fel, majd az interpretáció megvalósulásának feltételeként a mentális lexikonunkban tárolt térszemléletre építünk.

A térképjelek jelentéstartománya jelcsoportok fogalmi központjául is szolgálhat. Ezek a fogalmak segítik elő azt, hogy az egyes jelek használatáról alkotott reprezentációinkat a térformák képzeletével összekapcsolhassuk. A térképi szimbólum-feldolgozás összetett folyamatában a tartalom közvetítése és a közvetítés pragmatikai oldala játszik meghatározó szerepet. Az a képességünk, hogy képzeletbeli szituációk részévé válhatunk, lehetővé teszi a térképi szimbólumok értelmezését. A térkép szimbólumai alapján kialakult mentális reprezentációinkat összegezzük, majd összehasonlítjuk a „raktáron lévő készlettel”. Ahhoz, hogy a térképolvasás során eljussunk a mentális nyelvig, többszörös fordítási folyamatot kell elvégeznünk, miközben a verbális és a vizuális nyelv szimbólumait is fel kell dolgoznunk.

A térképolvasás/térkép-interpretáció folyamatának elemzése szempontjából meghatározó jellegűnek tartom a párhuzam felismerését a Zentai László (1997), által megállapított térképolvasási fázisok: *érezékelés, felismerés, azonosítás, -*

számolás, becslés - összehasonlítás - értelmezés, valamint a Bárdos Jenő (2000) által idézett szöveginterpretáció, vagyis az olvasás négy szintű modellje között: betűk fizikai azonosítása - dekódolás, a szó jelentésének felismerése - megértés, a szótári szintű jelentés összerakásával - a szöveg értelmezése.

A térképolvasás készségének kialakítása csakúgy, mint a verbális olvasási készség kialakulása fokozatos folyamat. Ennek feltételei közé tartozik a perspektívaváltási készség fejlesztése, valamint annak tudatosítása a tanulóknál, hogy a térképjelké a nyelvi jelekhez hasonlóan valami helyett állva közvetítik a tartalmat.

A térképolvasás oktatásának folyamatát megkönnyíti a szemiotika oktatása, a nyelvi/vizuális jelek önkényességének tudatosítása, a kognitív készségeknek, a minták érzékelésének, megkülönböztetésének fejlesztése, valamint a kódolás alkalmazásának tudatosítása a rajzi ábrázolásokban.

Ma már megvalósítható célnak tekinthető, hogy speciálisan szerkesztett interaktív (változtatható tartalmú, nyelvű és szerkezetű) digitális térképrendszerek álljanak az oktatás rendelkezésére, amelyek szükség esetén a monitoron kiválasztva a kívánt méretarányban és formában ki is nyomtathatók.

A térképhasználatnak a nyelvoktatásban is jelentősége van. A tankönyvek ábrái között számos, speciálisan az oktatási célnak megfelelően szerkesztett térképet találunk, melyek segítséget nyújtanak az idegen-nyelv órákon a földrajzi fogalmak elsajátításában, a világhálón található térképek pedig hasonlóan megfelelő segédeszközök a szókincsbővítés, a szótanulás területén.

A **hatodik,** kiemelten fontos fejezetben részletesen feldolgoztam a térképolvasás verbális kommunikációs eszközét, *a térképek névrajzát,* vagyis a földrajzi nevek, illetve köznevek történelmi-nyelvészeti és információs szerepét valamint azok alkalmazási szabályait.

Nyelvészeti és térképészeti szempontok alapján összefoglaltam a térképszerkesztésben is meghatározó szereppel bíró földrajzi nevek (és a magyar földrajzi nevek) eredetét, forrásait, keletkezési idejét, a földrajzi név használatának utóbbi száz év

alatt végbement politikai, illetve határváltozások következtében kialakult módosulásait. A földrajzi nevek történeti ismertetésén keresztül rávilágítottam a nyelvészet és a térképészet között szükségszerűen fennálló szoros kapcsolatra, amely abból áll, hogy a két tudomány nélkülözhetetlen alapot szolgáltat egymás számára.

Konklúzió

Disszertációm megírásával nemzetközi és hazai tapasztalatokra valamint tudományos szakirodalomra építve Magyarországon elsőként vállalkoztam arra, hogy a térkép-interpretáció háttérének elemzéséhez a nyelvészeti elméleteket hívjam segítségül. Ezzel egy új, interdiszciplína alapjait fektettem le.

A bemutatott interdiszciplináris jellegű kutatások birtokában disszertációmban az alábbi végkövetkeztetést fogalmaztam meg:

A térképinterpretáció nyelvi, nyelvhasználati folyamat. A térképi nyelv nyelvi jellegét Morris (1975: 65) véleményét felhasználva bizonyítottam, mely szerint egy nyelv *szemiotikai értelemben vett meghatározása azon a feltételen alapul*, – hogy jelei használatát szintaktikai, szemantikai és pragmatikai szabályok határozzák meg.

További bizonyítékként alkalmaztam Morris kikötését, miszerint a nyelvi jeleknek a kommunikatív funkció betöltéséhez alkalmasnak kell lenniük a *szándékos használatra*. Rámutattam, hogy a térképi nyelv jelei ennek a követelménynek is maradéktalanul eleget tesznek.

Morris elképzelése szerint szükséges lenne a logika, a matematika és a nyelvészet beillesztése a szemiotikába. Erre alapozva kijelentettem, hogy a térkép nyelve valójában már a térkép készítése, szerkesztése következtében is ezen a három fő pilléren alapszik.

Elvégzett munkám igazolta azt a szándékomat, hogy lehetséges nyelvészeti alapokra helyezni a térképi nyelv vizuális kommunikációs szerepének és eszköztárának elemzését, illetve meghatározását

Azt a hipotézisemet, hogy a térkép kidolgozott jelrendszere nyelvnek tekinthető igazoltam, amikor abból indultam ki, hogy amennyiben a kommunikáció valamilyen verbális, illetve vizuális

jelekből álló nyelv segítségével történik, akkor a térképi nyelv is kommunikációs eszköznek tekinthető. A térképi kódok nyelvi jelként való szemléletét összehasonlító elemzéssel támasztottam alá.

A disszertáció másik fontos végkövetkeztetése, hogy a térkép által terjesztett műveltség a tudás megszerzésének, az ismeretek terjesztésének szabályrendszerébe illeszkedik. A térkép igen fontos vizuális termék, melyet az a tény is bizonyít, hogy a tematikus térképek mint nélkülözhetetlen információközlő eszközök világszerte érdeklődést váltanak ki.

Dolgozatomban építettem az eddigi elméleti kartográfiai kutatásokra, azonban elsősorban nyelvészeti elméleteken alapuló elemzést végeztem. Elemzésem folyamán a szakirodalmi anyagok csoportosítását, összehasonlítását, a nyelvészeti szemszögű alkalmazását használtam fel. Ennek eredményeként azt állapítottam meg, hogy a térképolvasás a térkép vizuális nyelvének köszönhetően nyelvi, nyelvhasználati folyamat, ezért összekapcsolható a gyakorlati verbális olvasás módszereivel.

A térképolvasás helyzetének analizálása igazolta az iskolarendszer feltételezett hiányosságait, azonban megmutatta az eredményesség érdekében alkalmazható lehetőségeket. Közismert ugyanis, hogy a földrajz órák számának csökkentésével kevesebb idő jut a térképhasználatra, azonban mégis szükségesnek látom az oktatási célú térképek nyelvészeti, illetve kommunikációelméleti szempontokat sem nélkülöző szerkesztését.

A vizsgáltba bevont téma alapján fontosnak tartom olyan interaktív, többnyelvű térképek, vagy térképszerű alkotások készítését, amelyek az oktatásban (és a nyelvoktatásban) elősegítik a mindennapi önálló tanulást, ily módon segítve az elsajátítandó tananyag befogadását.

Azonban az tény, hogy a megfelelő segédeszközök alkalmazása sem jelenti azt, hogy a térképolvasási kompetencia megszerzéséhez nincs szükség a kontextusba illő térképolvasási tanítási-tanulási módszerek adekvát alkalmazására. A földrajz, a történelem és a nyelvoktatás tanítási – tanulási folyamatában ugyanis meghatározó a szemléltetés, ezt pedig a szép, színes, a

tananyag tartalmával is összhangban lévő térkép nagymértékben képes motiválni.

Nem elhanyagolható körülmény az sem, hogy nem csak az anyanyelvi, hanem az interkulturális kommunikáció is jelentős mennyiségű földrajzi és térhez kötött információ ismeretét igényli. Ezek elsajátítása elsősorban a köz- és a felsőoktatásban valósul meg. A térképhasználók széles rétegeinek igényét elégítik ki a személyi számítógépek, valamint az internet tömeges elterjedésével könnyen elérhető, a változásokat könnyebben követő digitális térképek. Ezért javaslatokat tettem az oktatás számára, hogy az internetre csatlakoztatott iskolai számítógépes hálózat segítségével a térképigényes órákon hasznos lenne lehetővé tenni a webtérképek, térképrészletek tanulmányozását, együttes olvasását, feladatok közös megoldását.

A modern kultúra nem nélkülözheti a számítógép használatát, a képernyő nyújtotta széleskörű lehetőségekre épülve a térképek használata is átalakul, bővül, általánossá válik.

A térképi ábrázolásról beszélhetünk a földrajzi nevek nélkül is, de nem eléggé adekvát módon, hiszen éppen a névrajz által válik a térkép multimedialis szöveggé, valamint komplexen értelmezhető jellé.

Az egyre jobban táguló környezet térbeli sajátosságainak átfogó bemutatására, változatainak rögzítésére ma is *a térképi vizuális kommunikáció* a legalkalmasabb ábrázolási forma. A térkép által közvetített kommunikáció, a gyors és pontos információnyerés sok tudományterületen jelentős gazdasági tényezőként jelenik meg. A tematikus térképkészítés iránti fokozott igény egyértelműen bizonyítja a térképi vizuális kommunikáció kiemelt szerepét a tudományos eredmények láttatásában, illetve a tematikus térképek teremtik meg a lehetőséget bizonyos térben elhelyezett jelenségek analizálására. A térkép szerepe a társadalom életében folyamatosan nő, változik és erre a kihívásra a térképi kommunikáció kutatása adhatja meg a választ.

Az eddigiekből következik, hogy a térképismeret, illetve térkép-interpretáció - kihasználva a térkép multimedialitását - kiemelkedően fontos tényező tudományos eredmények terjesztésében.

Meglátásom szerint munkám újdonságértékűnek tekinthető, mivel a térkép-interpretáció háttérének elemzéséhez nyelvészeti elméleteket alkalmaztam. Bízom benne, hogy eddigi tevékenységemmel, és a tervezett, folytatással sikerül hozzájárulnom a térképi nyelv kommunikációs szerepének további kutatásához.

A tézisekhez felhasznált irodalom

Buda Béla: *A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei*. Budapest: Animula 1994

Chomsky, Noam: *Mondattani szerkezetek*. Nyelv és elme. Osiris Kiadó, Budapest, 1999

Hamvas Béla: *Az öt géniusz; A bor filozófiája*. Szombathely, Életünk szerkesztősége. 1988.

Horányi Özséb – Szépe György (szerk.): *A jel tudománya. Szemiotika*. Genaral Press Kiadó, Budapest, 2005

Horányi Attila: *A képekről*. in Béres István - Horányi Özséb (szerk.): *Társadalmi kommunikáció*. Budapest, 2001, Osiris. (178-188)

Klinghammer István: *A kartográfia kialakulása napjainkig* - Budapest: Eötvös Lóránd Tudományegyetem Természettudományi Kar (ELTE TTK) Térképtudományi Tanszék - 1991

Klinghammer István: *A térképészet tudománya*. Elhangzott 2005. február 15-én.
www.mta.hu/fileadmin/szekfoglalok/000877.pdf

Morris, C. W.: *A jelelmélet megalapozása és A jelelmélet alapvonalai*. In: Horányi és Szépe György (szerk.): *A jel tudománya*. Bp.: Gondolat, 1975

Morris, C. W.: *A jelelmélet megalapozása*. In.: Horányi Özséb – Szépe György (szerk.): *A jel tudománya. Szemiotika*. Genaral Press Kiadó, Budapest, 2005

Paivio, Allan: *Imagery and Verbal Processes*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1971.

Saussure, F.: *Bevezetés az általános nyelvészetbe*. Bp., 1967

C. E. Shannon – W. Weaver: *A kommunikáció matematikai elmélete. Az Információelmélet születése és távlatai.* Országos Műszaki Könyvtár, Budapest, 1986

Zentai László: *Kartometria, Térképértékelés-térkép-interpretáció doktori értekezés* html változat: 1997

Zentai László: *Térképészet,*
lazarus.elte.hu/hun/dolgozo/zentail/sav/10.ppt

Az értekezés témájához kapcsolódó publikációim

A térkép mint nyelv – grafokommunikáció. In: *A Nyelv Nevelő Szerepe, A XI. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásainak válogatott Gyűjteménye,* szerk. Fóris Ágota, Kárpáti Eszter, Szűcs Tibor, Pécs 2002, (323-328) ISBN 963 641 873x

A térképi jelek jelentéstartalma. In: *A Dunaújvárosi Főiskola Közleményei XXIII.* Dunaújváros, 2002, 349-353.

Térképek az interneten. In: *Multimédia az oktatásban Konferencia 2002 Szerk.: Dr. Kadocsa László, Ludik Péter,* 211-214. (Megjelent a „Computerpanoráma” CD mellékletén 2002 novemberben)

Maps as a Means of Communication. In: *Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia Füzetek, IV Nyelvvizsgáztatási és Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia,* Főszerk. Csiby Károly, Dunaújváros, 2001, 196-200.

A térképi nyelv sajátos grammatikája. In: *Medicina et Linguistica X.* 2003, 105-114.

A térkép mint a vizuális kommunikáció eszköze. In: *Régió és Felsőoktatás Konferencia Székesfehérvár 2002.* (CD-kiadvány)

Számok és mértékek a térképeken. In: A Dunaújvárosi Főiskola Közleményei XXIV. Dunaújváros, Főszerkesztő: GyulaffiBéláné dr. Berényi Mária, 2003, (411-424) ISSN1586-8567

Magyar földrajzi nevek a térképeken, In: Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia Füzetei, V Dunaújvárosi Alkalmazott Nyelvészeti és Nyelvvizsgáztatási Konferencia 2003, Főszerk. Dr. Kukorelli KatalIn: (248-258) ISBN 963-00-4800-0 ISSN 1586-6785

A magyar térképészet őstörténete. In: Eleink-Magyar Őstörténet 2003. II. 2. (4.) szám, Főszerkesztő Erdélyi István (91-100) ISSN 1588-8487

A térképek névrajza. In: A többnyelvű Európa, szerk: Bakonyi István – Nádai Julianna, Széchenyi István Egyetem Idegen Nyelvi és Kommunikációs Tanszék, Győr, 2004, (331-343) ISBN 963 7175 21 0

Térképhasználat a nyelvoktatásban. In: Modern Nyelvoktatás, X. évfolyam 2-3. szám, Főszerkesztő: Szépe György 2004 szeptember (102-108) ISSN 1219-638x

A térképolvasás nyelvészeti aspektusai. In: Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia Füzetei, VI Dunaújvárosi Alkalmazott Nyelvészeti és Nyelvvizsgáztatási és Medicinális Lingvisztikai Konferencia Dunaújváros 2004. március 18-19. Főszerk. Dr. Kukorelli Katalin (275-285) ISBN 963-0048-00-0 ISSN 1586-6785

A térképi nyelv olvasása. In: SZTE Juhász Gyula Tanárképző Főiskolai Kar, A pedagógusképzés kiskönyvtára, STÍLUS ÉS ANYANYELV szerk.: Galgóczi László-Vass László, Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 2004. (183-190) ISSN 1418 9908, ISBN 963 9167 92 4

Térkép és információ. In: A Dunaújvárosi Főiskola Közleményei XXV. Felelős szerkesztő: Dr. Kadocsa László, Főiskolai Kiadó, Dunaújváros, 2004. (469-481) ISSN 1586-8567

A térkép kommunikációs eszköztára. In: Sokszínű Nyelvészet, Szerk. Simigné Fenyő Sarolta-Bodnár Ildikó: Nyelvészeti Kutatások a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karán, Miskolc, 2005 (117-126) ISBN 963 217 8424

A térképjelek rendszere és az általuk közölhető információ jellege. In: Nyelvek és nyelvoktatás Európa és a Kárpát-Medence régióiban, A XIV. MANYE Kongresszus előadásai, szerk.: Cs. Jónás Erzsébet és Székely Gábor, MANYE-BESSENYEI GYÖRGY KÖNYVKIADÓ Pécs-Nyíregyháza, 2005. (379-385) ISSN 1786-545x, ISBN 963 7336 14 1

Térképek a médiában, In: III. Magyar Politikai Földrajzi Konferencia. Az Integrálódó Európa Politikai Földrajza, PTE TTK Földrajzi Intézet Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja 2004. szerk. Reményi Péter (332-340) ISBN 963 641 987 6

A térképolvasás pszichológiája. In: A Dunaújvárosi Főiskola Közleményei Szerk. Dr. Kadocsa László XXVI/II. Főiskolai Kiadó, Dunaújváros, 2005 (563-571) ISSN 1586-8567

Tér – kép – látás. In: Semiotica Agriensis 1. A MAGYAR SZEMIOTIKA NEGYEDFÉL ÉVTIZED UTÁN, Szerk.: Balázs Géza, H. Varga Gyula és Veszelszki Ágnes, Líceum Kiadó, Budapest-Eger, 2005 (205-212) ISSN 1418-253x

A térképi kommunikáció és a mentális világ kapcsolata. In: VII Dunaújvárosi Alkalmazott Nyelvészeti és Nyelvvizsgáztatási és Medicinális Lingvisztikai Konferencia Dunaújváros 2005. április 28-30.

Sílusváltások a térképi ábrázolásban. In: MANYE XV., A VILÁG NYELVEI ÉS A NYELVEK VILÁGA, Soknyelvűség a gazdaságban, a tudományban és az oktatásban, A XV. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai, Miskolc, 2005 április 7-9. Szerkesztők: Klaudy Kinga és Dobos Csilla Manye

Vol.2/2 Manye-Miskolci Egyetem, Pécs-Miskolc 233-237 ISSN 1786 545X, ISBN 963 661 697 3 ö, ISBN 963 661 699 X

Térképstilisztika – a reklámtérképek stílusa. In: VIII. Dunaújvárosi Nemzetközi Alkalmazott Nyelvészeti, Nyelvvizsgáztatási és Medicinális Lingvisztikai Konferencia Dunaújváros 2006. május 4-5. Főszerkesztő: Tóth Andrea (183-186) ISBN 963-00-4800-0 ISSN 1586-6785

A reklám és a térkép kapcsolata. In: Társadalom és jelek. In: Balázs Géza, H. Varga Gyula (szerk.): Magyar szemiotikai tanulmányok. Budapest, Eger, 2006. Magyar Szemiotikai Társaság, Budapest; Líceum Kiadó, Eger. ISSN 1787-5919 ISBN 963 214 262 4 (146-153)

A nyelv és a térképi nyelv kapcsolata, optimális kódolás. In: Heltai Pál (szerk.) MANYE XVI., Nyelvi modernizáció, Szaknyelv, fordítás, terminológia MANYE Pécs, 2006. ISSN 1786-545X, ISBN 978-963-9483-78-1 (1056-1060)

Nyelvi változások a térképeken. In: Dr. Kadocsa László, Rádai Levente (szerk.): A Dunaújvárosi Főiskola Közleményei XXIX/2, Dunaújváros, 2007, (273- 280) ISSN 1586-8567

A térképi nyelv, mint sajátos vizuális kommunikációs eszköz fejlődése. In: A NYELVI, A SZAKNYELVI ÉS A SZAKMAI KOMMUNIKÁCIÓ JÖVŐJE EURÓPÁBAN X. Dunaújvárosi Nemzetközi Alkalmazott Nyelvészeti és kommunikációs konferencia. Dunaújváros, 2008. ISBN 963-00-4800-0, ISSN 1586-6785 (145-151)

A térképi nyelv - egy sajátos nyelvhasználó regiszter. In: Geccő Tamás - Sárdi Csilla (szerk.) 2008. Jel és jelentés. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár; TINTA Könyvkiadó, Budapest. 354-360.

A térképi nyelv stílusváltozásai: a verbális elemek stílusát befolyásoló tényezők. In: Sárdi Csilla (szerk.): Kommunikáció az információs technológia korszakában. XVII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. Siófok, 2007. április 19-21. MANYE Vol. 4. MANYE - Kodolányi János Főiskola,

Pécs-Székesfehérvár, 2008. (ISSN, ISBN 978-963-06-4512-6)2007 Manye

A térképjelek reprezentálása. In: Balázs Géza - H. Varga Gyula (szerk.) Az abdukció. Az abdukció logikája, szemiotikája. Magyar Szemiotikai Tanulmányok 15-16 . Budapest-Eger, 2008. Magyar Szemiotikai Társaság, Líceum Kiadó

Ember és társadalom I. lektor Horányi Özséb, Dunaújváros, Főiskolai kiadó, ISBN 978-963-9915-12-1 (125 oldal)

A térképi nyelv, mint sajátos vizuális kommunikációs eszköz fejlődése. In:: Nádor Orsolya (szerk.) 2008. A magyar mint európai és világnyelv. XVIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. Budapest, 2008. április 3-5. MANYE Vol. 5. MANYE-Balassi Intézet, Budapest, 2009. ISSN. 178-545X, ISBN 978-963-87866-4-7 Vol. 5/1., ISBN 978-963-87866-5-4 Vol. 5/2 (CD)